

винятковому для європейських наукових інституцій напрямів діяльності в багатьох проектних документах по заснуванню УАН та особистих міркуваннях учасників цього процесу. У щоденникових записках В. Вернадського знаходимо резюмуючий вислів: «Великая нация начинает себя осознавать» [3, с. 193]. Цей висновок Перший Президент зробив, ознайомившись з філософською творчістю Г. Сковороди на засіданні УНТ 24 листопада 1919 року. Для представника природничих номотетичних наук, академіка В. Вернадського було відкриттям: «Начинает и здесь становится ясным и скрытое, и неизвестное. Откроется новое, как в искусстве». Заглиблення в гуманітарне знання, позначене українською ідентичністю, вчений відкриває можливості гуманітарної культури для справи самовизначеності української науки. Надалі, при розгляді питань щодо напрямів дослідницької роботи в Першому відділі УАН, спостерігаємо безліч рецепцій наукового комплексу «українознавство» у вигляді організаційного створення комісій, кабінетів, започаткування джерелознавчого, бібліографічного, упорядницького, книговидавничого напрямів наукової роботи. Вже у 1920 році у Першому відділі було створено 13 комісій, з яких 12 займались безпосередньо тематикою «українознавства»: комісії живої української мови, історичної мови, правописно-термінологічна, історико-географічного словника, археологічної карти України, археографічна, комітет для видання писань Потебні, комітет для видання творів Антоновича, Драгоманова, Шевченка та Франка, нового українського письменства, Археологічний комітет з музеєм [3, с. 258]. Упродовж 1921–1927 років масштабність досліджень з українознавчого (історико-філологічного, мистецького знання) поширювалось за потреб поглиблення самого знання та просвітництва його для широких верст населення.

Інший документ, який демонструє прихильність установчих мотивів для академічної структури УАН, – «Записка В. М. Перетца до Комісії для вироблення законопроекту про головні положення Статуту УАН» від 9 липня 1918 року. Цей документ відтворює зміст проекту організації Академії наук в Києві, запропонований науковцями УНТ ще в березні 1917 року. Першим пунктом організаційних заходів вміщено положення: «Осередком [Академії – авт.] являється група академіків, що працюють в області наук гуманітарних, математичних і природничих. Наслідком усього ходу історії України в XVII і XIX ст. група, що творить академічний гурт, не може бути численна». Ще однією безумовною вимогою організаційних основ УАН від УНТ, що відноситься вже до суто філологічної культури українства – застосування «української викладової мови» [3, с. 79].

Філологічна культура наукової праці, що чинно акумулювалась в Європі три століття, виявилась в УАН в організаційному започаткуванні таких науково-допоміжних підрозділів УАН: Наукова бібліотека, національні музеї, Національний архів, які

функціонально забезпечують документальними джерелами, рукописами, рідкісними документами наукову працю. У цих структурах планувалось розпочати всі види забезпечення науковців УАН необхідною текстовою інформацією. Безумовно, в цих напрямках інформаційного забезпечення науки в Україні відтворено досвід вивчення, безпосереднього використання і визначення значимості для вчених територіальної України документальних ресурсів Європи, які мали напрацьовану інформаційну культуру, наслідки якої реалізувались в різноманітті їх наукового текстового надбання. Повертаючись до спадщини М. Грушевського, вченим дотепно викладено зміст філологічної культури як методу наукового пізнання, що був притаманний вченим європейського наукового простору: «...література українська і чужозворена не переставала бути предметом моїх занять весь час. Я ні на хвилю не переставав слідити за її новинами, поступами в її обробленні, багато віддавав часу реферуванню, критиці, бібліографії української і світової літератури та добирав головний матеріал до своєї публічної бібліотеки» [1, с. 38].

Багатство ініціатив, які було закладено засновниками УАН в організаційне структурування Академії, мали за основу цілеспрямоване соціально-особистісне обґрунтування, яке базувалось на досвіді наукової роботи кожного з науковців. І головне – відповідність структурного середовища праці вченого тим нормативам, які склались в «модельному» європейському просторі науки. Саме цей простір відповідав та історично наслідував раціональну систему функціонування інституту науки в соціумі. Раціональність як висхідна ознака гуманітарної культури Європи XVII–XIX століть органічно в XX столітті сприяла переходу соціуму до якісно вищого типу суспільних відносин, де найбільш уподобаним з продуктів виробництва і споживання людської наукової творчості стала інформація.

1. *Грушевський М.* Історія української літератури. В 6-ти тт., 9-ти кн. / Михайло Грушевський. – Т. 1. – К.: Либідь, 1993. – 390 с.
 2. *Дубас О.* Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті. / О. Дубас. – К.: Генеза, 2004. – 208 с.
 3. Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – К.: Наукова думка, 1993. – 375 с.
 4. *Моль А.* Социодинамика культуры: Пер. с фр. / Предисл. Б. В. Бирюкова / А. Моль. – Изд. 2-е, стереотипное. – М.: КомКнига, 2005. – 416 с.
 5. Национальная Академия наук Украины. 1918–2008: К 90-летию со дня основания / НАН Украины; Нац. б-ка им. В. Вернадского; Глав. ред. Б. Е. Патон; Авт. кол. А. О. Онищенко, М. В. Попович, В. Л. Богданов и др. – К.: Изд-во КМИ, 2008. – 670 с.
 6. *Ратиков А. И.* Философия компьютерной революции / А. И. Ратиков. – М., 1991. – 260 с.
 7. *Самардак М. М.* Філософія науки: напрями, теми, концепції. Навч. посібник / М. М. Самардак. – К., Вид. ПАРАПАН, 2011. – 204 с.
 8. *Соколов А. В.* Метатеория социальной коммуникации / А. В. Соколов. – СПб, 2001. – 350 с.
 9. *Философия и методология науки.* – М.: Аспект Пресс, 1996. – 551 с.

УДК [061.2:37.09](477)«192»

Віталій Виздрік

Роль Українського педагогічного товариства «Рідна школа» у становленні національної освіти у 20-х роках XX століття

Проаналізовано основні аспекти та особливості розвитку шкільництва в Східній Галичині у 20-х роках XX століття. Висвітлюється зміст та форми культурно-просвітницької діяльності Українського педагогічного товариства «Рідна школа», яке виступало проти польської денационалізації школи.

Ключові слова: Східна Галичина, Польща, Українське педагогічне товариство «Рідна школа», освітня політика.

The main aspects and features of schooling in Eastern Galicia in the 1920ies are analyzed In the article. The content and form of cultural and educational activities Ukrainian Pedagogical Society "Native School" ("Ridna shkola") which opposed the Polish denationalization of school system is also shown.

Keywords: Eastern Galicia, Poland, Ukrainian Pedagogical Society "Native School", Educational Policy.

Одним з аспектів вивчення національно-культурного розвитку на західноукраїнських землях у міжвоєнний період є становлення національної освіти та боротьба громадськості, політичних партій, товариств проти полонізації українського шкільництва.

Ця проблематика знайшла своє висвітлення у працях учасників тих подій Т. Галушинського [3], І. Герасимовича [4], П. Рогатинського [14], Л. Ясінчука [21]. Аналіз діяльності Українського педагогічного товариства (далі – УПТ) «Рідна школа» розглянуто у публікаціях Г. Білавича, Б. Савчука [1], Б. Добрянського [9], Б. Ступарик [16] та інш. Джерельною основою даного дослідження є протоколи з'їздів, звіти діяльності товариства, матеріали тогочасної преси.

Метою даного дослідження є аналіз стану шкільництва в Східній Галичині та ролі УПТ «Рідна школа» у становленні та збереженні національної освіти.

Рішення Ради послів країн Антанти від 14 березня 1923 р., щодо Східної Галичини, підштовхнуло державні органи Польщі розпочали розробку програми з денационалізації системи освіти. Її основи були висвітлені у двох документах: у проекті відозви до населення «східних кресів та таємному рефераті щодо питання напрямів політики уряду на «східних кресах», поданому на обговорення політичного комітету Ради Міністрів 7 квітня 1923 р. У документах декларувались можливості для всебічного національного і культурного розвитку і нічого не згадувалось про надання Східній Галичині автономії. На думку Р. Тожецького, проект стабілізації «на східних кресах» був першим офіційним постулатом «національної асиміляції» населення Східної Галичини [22, с. 21].

Суть програми зводилася до того, аби «привернути місцеve населення на користь держави» та домогтися «повного злиття кресів з державою». Це вимагало «з одного боку – конкретної, цілеспрямованої політики уряду щодо східних земель, а з другого – послідовних зусиль щодо стабілізації стосунків у регіоні, які базувались би на місцевих чинниках» [12, с. 325].

Дані постанови підпорядковувались основній меті – асиміляції українського населення. Зокрема, вказувалось, що «кресове» шкільництво «повинно служити зміцненню польського елемента та перетворенню місцевого населення на громадян, що прихильно ставились до Польщі». Школа мала фінансуватися державою і задовільнити насамперед потреби польського населення, а також – сприяти «доступу до неї народів інших національностей». Українське шкільництво, на думку уряду, могло створюватись в міру надходження прохань від батьків, а «не внаслідок зовнішньої агітації» [12, с. 326].

Проявом непримиренності українського населення щодо рішення послів Антанти, стала 20-тисячна демонстрація у Львові, де Ю. Романчук, – виголосив присягу: «Ми, український нарід, клянемося, що ніколи не погодимся на панування Польщі над нами й кожну нагоду використаємо, щоб ненависне нам ярмо неволі зі себе скинути, та злучитись з цілим українським народом в одній, незалежній, соборній державі» [17, т. 2, с. 52].

Незважаючи на протести українського населення польська влада швидкими темпами ліквідувала українські школи та штучно насаджувала польські. Такі дії влади у національно-культурній сфері активно підтримували польські політичні

партії та громадськість. Так, голова «Товариства школи людової» В. Сікора у своїй праці «Головні завдання» зазначав, що «ні одно зі суспільних питань не є таке пильне і ні одно на випадок занедбання не грозить такими страшними наслідками, як справа польського шкільництва на східних окраїнах» [15, 1932, 1 січня].

Основним захисником українського шкільництва було УПТ, яке протистояло «Товариству школи людової» метою якого було: «поширювати національну освіту, організувати культурно-освітні інституції по містах і селах, виховувати молодь в громадянським і державнім дусі, нести поміч населенню на окраїнах Польщі і поза її межами, поширювати відомості про державу і громадянські обов'язки в масах» [10, 1923, 8 травня]. На той час УПТ нараховувало ледве 141 гурток, 25 народних шкіл, 6 учительських семінарій, 4 учительські семінарські курси, 10 гімназій, 6 гімназійних курсів та 1 промислово школу [10, 1923, 2 червня].

Порушення прав українців у галузі шкільництва викликало незадоволення у західноукраїнському суспільстві. Розпочалася вічева акція, наслідком якої були резолюції з протестом проти всіх розпоряджень, що обмежують права українського народу в галузі шкільництва, та вимогою скасування їх. Вічева шкільна акція охопила весь край: у Львові віча відбулись 17 лютого і 25 травня 1924 р.; у Станіславові – 23 грудня 1923 р. і 4 травня 1924 р.; Тернополі – 19 березня і 14 травня; Перемишлі – 13 квітня; Коломиї – 30 травня та ін. Крім цього, відбувались десятки довірчих нарад у провінційних містечках і поодиноких громадах [13, 1924, 22 червня].

Для знайомства із діяльністю гуртків УПТ, керівники Головної управи виїжджали у повітові міста, виголошувати реферати. У рефераті С. Біляка, прочитаному на шкільному віче в Коломиї, було наведено численні факти польського «походу на всі категорії нашого шкільництва, на наше учительство та шкільну молодь» та висловлено думку, що «не можемо обмежуватись лише до оборони шкільних властей, інтерпеляцій в сеймі та скарг перед Лігою націй – а треба нам справжньої активності і ініціативи – «офензиві» в шкільництві і вихованню молоді» [13, 1924, 8 червня].

Поряд із вічевими акціями, свою незгоду із польською національною політикою висловлювали лідери УПТ. На засіданні учительської Ради філії академічної гімназії у Львові 31 березня 1924 р. було оголошено про заміну української мови в гімназіях на польську, М. Галушинський склав заяву такого змісту: «У поході на права українського народу в шкільництві, польська шкільна влада виконала своїм останнім розпорядком нове насильство. Щоби зазначити, що цей новий безправний акт українська школа й український народ не приймає спокійно, закладаю як виразник думки всього українського учительства й всього зорганізованого українського громадянства рішучий протест» [13, 1924, 6 квітня].

Дана заява дістала широкий резонанс у суспільстві: так, в часописі «Новий час» зазначалося: «Нарешті найшлась між учительством людина, що сміливо, по мужецьки висказала це, що відчуває кожний» [13, 1924, 6 квітня]. Виступ М. Галушинського схвалено на численних вічах в краю, присвячених українському шкільництву.

Великого розголосу набула в українському суспільстві так звана «підгаєцька справа», в якій проявилися характерна

для польської влади нетерпимість до національно-освітньої боротьби українства. В арештованого студента О. Яворського з містечка Підгайці поліція знайшла список членів місцевого гуртка УПТ, «Літературно-науковий вісник» та інші друковані матеріали, що стали підставою для арешту 114 місцевих українських діячів. На основі «приналежності до УПТ і сплати членських внесків» їм закидалась державна зрада. Слідство, яке тривало з травня 1924 р. до вересня 1925 р., довело, що товариство не є підпільним і терористичним, а легальною інституцією [10, 1925, 8 листопада; 1, с. 39].

Щоб прикрити відверто асиміляторський характер шкільної реформи, надати їй «демократичності», у закони від 31 липня 1924 р. про шкільництво було внесено положення, за яким в гмінах, де було понад 25 % українського населення, на вимогу батьків 40 дітей шкільного віку, навчання в школах мало відбуватися рідною мовою [7, арк. 50]. Коли ж такої кількості не було, школа переходила на державну мову навчання. Якщо надходила декларація від 20 батьків з проханням запровадити державну мову навчання, школа тоді ставала утравкістичною (двомовною). А в місцевостях, де існувало дві школи (одна – українська, друга – польська), вони об'єднувались в одну утравкістичну, яка на практиці була польською.

Шкільні закони стали для українського суспільства краю «пробним каменем національної свідомості, політичної зрілості» [13, 1925, 1 лютого]. Саме в той період з'явився цикл статей В. Целевича «Про кресові шкільні закони», які стали практичним порадиником українському населенню для захисту рідної школи [13, 1925, 5 лютого].

У грудні 1924 р. при Головній управі УПТ було створено відділ правової допомоги в шкільних справах. Він писав листи і заяви до шкільної влади, позови до Найвищого адміністративного трибуналу, надавав правові поради гурткам і поодиноким особам у всіх питаннях, що торкалися шкільного законодавства. Зусиллями цього відділу видано книжечку УПТ: «Про нові польські «шкільні закони» та декларації для шкільного плебісциту.

Основним завданням Головної управи УПТ у змінених політичних умовах після березня 1923 р. стала підготовка проекту змін статуту для відповідної легалізації діяльності товариства. Був підготовлений проект статуту, в якому змінено назву товариства на «Рідну школу» УПТ. Територія діяльності товариства охоплювала всю Польщу [11, с. 5].

Надзвичайний загальний з'їзд УПТ було скликано 29 червня 1923 р., де було прийнято зміни до статуту, а у вересні того ж року УПТ внесло у Львівське воєводство подання про затвердження змін до статуту. 27 жовтня 1923 р. воєводство заборонило вводити в дію змінений статут, повідомляючи, що не погодилося на назву «Рідна школа», на проєктоване ведення курсів вищої освіти та на поширення діяльності на всі області Польщі [13, 1924, 15 червня].

9 листопада 1923 р. Головна управа товариства звернулася із відповідною заявою до Міністерства внутрішніх справ, але 22 травня 1924 р. заяву УПТ було відхилено [13, 1924, 15 червня]. Лише 21 серпня 1924 р. відбулося затвердження Львівським воєводством статуту УПТ, що дозволило його керівництву вести планову роботу щодо захисту українського шкільництва, організацію гуртків на місцях.

Шкільний плебісцит 1925 р. проходив у дуже складних умовах. Внесення декларації було ускладнене різними формальностями. Як зауважив В. Целевич, «українські народні маси на всім просторі українських земель під Польщею виявили велетенську енергію і впертість у боротьбі за

«Рідну школу» [13, 1925, 19 квітня]. Біля 90 % українських громад внесли шкільні декларації, що свідчило про високу національну свідомість і впертість українців у захисті своєї школи.

Результати плебісциту занепокоїли польську владу. З 31 березня по 31 травня 1925 р. на українській території Польщі проводився польський шкільний плебісцит. Українцям слід було бути пильними, аби не підписувати шкільних декларацій з вимогою польської мови навчання, бо наслідком цього стало б запровадження утравкістичної школи.

Ситуація, що склалася в освітній сфері, черговий раз переконала українську громадськість, що єдиний шлях збереження української національної школи пролягає через розширення мережі українських приватних шкіл. З огляду на це, УПТ «Рідна школа» взяла на себе всю організаційну, фінансово-економічну, дидактично-виховну роботу щодо забезпечення розбудови усіх ланок приватної освіти. Крім того, з метою ширшого охоплення дітей елементарною освітою «Рідна школа» стала ефективно використовувати таку форму навчання, як «збірні лекції», що являли собою різновид народної школи і створювались, зазвичай у тих місцевостях, де польська влада категорично забороняла відкривати початкові школи. Навчалися тут за планами державних шкіл, однак офіційного статусу школи не мали. Завдяки ініціативі самих батьків, старанням вчителів «збірні лекції» ставали дієвими осередками навчання і виховання українських дітей у національному дусі [5, с. 69].

Один із лідерів УПТ І. Герасимович, шукаючи шляхи виходу із кризи, вважав, що: якщо хтось не підкоряється ухвалам УПТ, то його необхідно усунути зі служби; необхідно подбати про те, щоб всі українські приватні школи, без огляду на власників, прийшли під керівництво УПТ; потрібна сильна рука у провіді, конкретний план діяльності і ясна мета. Головним завданням приватних шкіл він вважав викорінення у молодого покоління рабських звичок і виховання типу нового українця – активного, практичного, дисциплінованого в організаційній праці, який не стерпить насильства над собою і своїм народом, який без огляду на можливі невдачі, працював би для справи з незменшеною енергією аж до цілковитого досягнення найвищих ідеалів [13, 1926, 6 червня].

Наступною спробою ліквідації українського шкільництва стало розпорядження Міністерства освіти шкільним інспекторам провести в усіх українських державних та приватних школах іспити з історії та географії Польщі. У випадку незадовільних знань учнів з цих предметів українські школи закривалися. Правда, вони закривалися з найрізноманітніших причин. Так, при закритті ряду українських шкіл на Львівщині (Золочів, Заболотці та ін.) польська влада заявила, що в цих містах існує ніби достатня кількість польських шкіл, а тому немає потреби в українських [1, с. 85].

У повітових містах ситуація була так само складною. Так, у Бродах місцевий гурток УПТ відкрив 1 травня 1923 р. український підготовчий курс для вступу до першого класу місцевої гімназії, куди записалося 46 дітей. 31 липня 1923 р. делегація батьків звернулася до президії львівської шкільної кураторії в справі утворення при державній гімназії у Бродах паралельних шкільних відділів з українською мовою викладання [19, арк. 7]. Розгляд питання тривав до вересня 1923 р. Врешті було повідомлено, що це може вирішити тільки сейм у Варшаві, а сама кураторія не може нічого вдіяти [19, арк. 9].

У цих вкрай несприятливих суспільно-політичних умовах початку 1920-х рр. УПТ «Рідна школа» зуміла вистояти, збе-

регти свої позиції. До головних здобутків товариства в цей період слід віднести всебічне забезпечення, попри чинені перепони і фінансові труднощі, діяльності не тільки вже діючих під егідою УПТ народних, фахових і середніх шкіл, але і нових установ, а саме дошкільних закладів, узятих під свою опіку у 1923 р. від «Торговельної школи» товариства «Просвіта». Активізувалася робота видавничої комісії, яка звернула особливу увагу на підготовку і видання підручників для всенародних шкіл, а також дитячої літератури. Зокрема, в 1922–1926 р. вийшло друком кілька підручників, виданих для всенародних і середніх шкіл – «Граматичні вправи» (ч. I–II) О. Поповича, «Українська читанка» для 3-го класу В. Радзиковича, «Загальна географія» О. Терлецького, «Стара українська література для середніх шкіл (вибір з поясненнями)» М. Возняка, «Усна словесність» Ф. Колесси та ін. [2, с. 146].

Помітні успіхи були досягнуті у розбудові фахового шкільництва. Створена при Головній управі спеціальна торговельно-промислова комісія, метою якої було заснування фахових шкіл, курсів, скерування на навчання талановитої української молоді, щоб розвинути серед українського населення підприємницьку ініціативу. Перелік вже існуючих фахових шкіл у 1924–25 н. р. був доповнений відкритими школами у Львові та Перемишлі [18, арк. 16–17].

На з'їздах УПТ, які відбулися 8 листопада 1924 р. і 2 листопада 1925 р. було обґрунтували нову програму розвитку «Рідної школи», лунали рішучі виступи проти державної політики, спрямованої на колонізацію українського шкільництва. Основне завдання, яке стояло перед товариством – згуртування усієї української громадськості задля національного виховання української молоді. Для цього необхідно заснувати у кожній громаді, де живуть українці, гуртки УПТ. Масова пропаганда мала спрямовуватись на відстоюванні національних інтересів «Рідної школи». Відповідальність за цю справу покладалась на Українську парламентську репрезентацію, політичні партії та культурно-освітні, економічні товариства [20, арк. 25–31].

Діяльність «Рідної школи» у другій половині 1920-х рр. характеризувалась інтенсивним організаційним розвитком. Якщо у 1923 р. існувало 58 гуртків і нараховувалось 12,8 тис. членів товариства, то у 1929 р. відповідно – 588 і 25,4 тис [11, с. 3]. Окреслилась нова важлива тенденція щодо перетворення гуртків «Рідної школи» на громадські осередки, які, поряд з утриманням навчальних та виховних закладів, здійснювали широку культурно-просвітницьку діяльність.

Провідні ідеологи товариства – І. Герасимович, М. Галушинський, Л. Ясінчук, Я. Біленький, К. Малицька формували погляди в українському суспільстві, що «Рідна школа» – це «символ нашої самостійності, бо тут маємо своє учительство, своє урядництво..., опираємось на своїх економічних підставах, на своїй власній жертвовності» [15, 1927, ч. 1].

14 серпня 1926 р. у часописі «Громадський голос» побачила світ стаття під назвою «Домагаймося української школи!», де йшлося про те, що 2 серпня 1926 р. представники Української парламентської репрезентації (УПР) провели зустріч з міністром освіти К. Суйковським, на якій розкритикували шкільну владу Польщі за недотримання освітніх законів. Міністр освіти відповів, що «нехай українське населення (батьки дітей) вносять до мене прохання зі зазначенням, що вони Українці, що їх діти говорять по-українськи, що їх дітей є стільки-то і що вони прохають, щоби і школа для тих дітей була ведена матірною українською мовою» [6, 1926, ч. 32, 14 серпня].

Однак, поряд із створенням певних умов для активної організаційної розбудови товариства перелому у культурно-освітній політиці польських властей, незважаючи на задекларовані наміри, не відбулося. Після уніфікації законодавства Польщі щодо діяльності громадських товариств у 1932 р., яке передбачало для українців рівні права з польськими громадянами при їх створенні, ця причина з формально-правової точки зору відпала. Проте польський уряд і надалі не допускав діяльності «Рідної школи» на цих землях. Так, у 1933–34 рр. було відмовлено в затвердженні статутів цих організацій в Ковелі, Острозі, Степані та ін. (близько 10 заявникам). Свої дії влада мотивувала тим, що «зі змісту статуту не виникає, що львівське товариство «Рідна школа» має право створювати свої відділення на території Волинського воєводства». Крім того, в цих намаганнях вбачалися політичні тенденції [8, арк. 23–24, 30–31]. Таким чином польська влада не допустила розширення діяльності УПТ за так званий «Сокальський кордон».

Закони від 31 липня 1924 р. обмежували вживання української мови в адміністрації, суді та школі. Хоча «пілсудчики» у 1926 р. декларували зміни в національній політиці але далі деклараций і обіцянок не пішли. Кількість українських шкіл у другій половині 1920-х рр. швидко зменшувалась. Якщо у 1922–1923 р. навчальному році у Східній Галичині їх було 2532, то у 1929–1930 рр. – 749 [15, 1930, № 2, с. 7]. Водночас зростала чисельність «утраквістичних» шкіл, в яких домінувало викладання польською мовою.

Отже, незважаючи на несприятливі суспільно-політичні та економічні умови Українське педагогічне товариство «Рідна школа» зуміла об'єднати найсвідоміше і найактивніше громадянство довкола ідеї рідного шкільництва. Чим значною мірою послаблювали колонізаційні зусилля держави, сприяли розвитку української національної самосвідомості.

1. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.). – Івано-Франківськ: Лілея, 1999. – 208 с. 2. Вальо М. Книговидавнича діяльність українського педагогічного товариства «Рідна школа» (бібліографічний огляд) // Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність. Науковий альманах. – Ч. 1. – Львів, 2001. – С. 138–149. 3. Галушинський Т. Царство сатани наступає на нас. – Львів; Станіславів, 1930. – 44 с. 4. Герасимович І. Українські школи під польською владою. – Станіславів, 1924. – 48 с. 5. Герцюк Д. Товариство «Рідна школа» і розвиток початкової освіти в Галичині // Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність. Науковий альманах. – Ч. 1. – Львів, 2001. – С. 65–76. 6. Громадський голос. – Львів. – 1922–1939. 7. Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф. 1, оп. 52, спр. 168. 8. ДАЛО. – Ф. 1, оп. 52, спр. 236. 9. Добрянський Б. Роль українського педагогічного товариства «Рідна школа» у розвитку фахової освіти в Галичині // Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність. Науковий альманах. – Ч. 1. – Львів, 2001. – С. 12–19. 10. Діло. – Львів. – 1890–1939. 11. Звідомлення з діяльності Українського Педагогічного Товариства за час від 1 вересня 1922 до 31 серпня 1923. – Львів, 1923. – 8 с. 12. Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст.: проблеми польсько-українських стосунків. – Львів: УАДУ при Президентові України, Львівський філіал, 2000. – 416 с. 13. Новий час. – Львів. – 1923–1939. 14. Рогатинський П. Під прапором «Рідної школи». – Станіславів, 1939. – 46 с. 15. Рідна школа. – Львів. – 1927–1939. 16. Ступарик Б. М. Національна школа і витоки, становлення. – К., 1998. – 240 с. 17. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали. – Т. 2. – [Б. М.]: Сучасність, 1983. – 426 с. 18. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). – Ф. 206, оп. 1, спр. 77. 19. ЦДІАУЛ. – Ф. 206, оп. 1, спр. 80. 20. ЦДІАУЛ. – Ф. 206, оп. 1, спр. 110. 21. Ясінчук Л. Рідна школа в ідеї і житті. – Львів, 1934. – 208 с. 22. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929. – Kraków, 1989. – 212 s.